

Видання, з якого зроблено переклад:
Olga Tokarczuk. Prawiek i inne czasy. –
Warszawa: Wyd-wo W.A.B., 1998.

Переклад з польської: Віктор Дмитрук

Редагування: Богдана Романцова
Коректура: Юлія Колеснікова
Дизайн та верстка: Ірина Мамаєва

Ольга Токарчук

Правік та інші часи. – К. : Темпора, 2023. – 304 с.

ISBN 978-617-569-614-9

Правік – це село, розташоване в центрі всесвіту, на межі реальності й міфу, сьогодення і вічності, буденності й чуда. Тут живуть люди, що мають прізвиська Небесні й Божі, Херувими і Серафими. Тут діти народжуються від кохання людей з рослинами, а Богоматір може пильнувати прив'язаного собаку. В центрі оповіді – історія життя трьох поколінь однієї сільської родини впродовж майже цілого ХХ століття.

Цей роман став важливим кроком польської письменниці Ольги Токарчук на її шляху до Нобелівської премії.

ISBN 978-617-569-614-9

© Olga Tokarczuk 1996

© Віктор Дмитрук, переклад, 2023

© Темпора, 2023

Час Правіку

Правік – місце, яке лежить у центрі всесвіту.

Якби швидким кроком пройти Правік з півночі на південь, це зайняло б годину. І так само зі сходу на захід. А якби хтось схотів обійти Правік довкола, повільним кроком, приглядаючись до всього докладно й розважливо, то в нього піде на те цілий день. Від ранку до вечора.

На півночі границею Правіку є дорога з Ташева до Кельців, жвава й небезпечна, бо породжує неспокій мандрівки. Цією границею опікується архангел Рафаїл.

На півдні границю визначає містечко Єшкотля, з костелом, притулком для старих і низькими кам'яничками кругом грязького ринку. Містечко є загрозливим, бо породжує прагнення володіти і бути у володінні. Зі сторони містечка Правік стежить архангел Гавриїл.

З півдня на північ, від Єшкотлі до келецької дороги, веде Гостинець, і Правік лежить по обидва його боки.

Західна границя Правіку – це надрічні вогкі луки, трохи лісу й палац. При палаці є табун коней, кожен кінь коштує стільки, скільки весь Правік. Коні належать дідичу, а луки – парафіяльному ксьондзу. Небезпекою західної границі є впадання у пиху. Цю границю стереже архангел Михаїл.

На сході границею Правіку є річка Білянка, яка відмежовує його ґрунти від ґрунтів Ташева. Потім Білянка повертає до млина, а границя біжить далі сама, луками, між кущами вільшини. Небезпекою цієї сторони є глупота, яка породжена прагненням мудрування. Цю границю стереже архангел Урійл.

У центрі Правіку Бог насипав гору, на яку щоліта злітаються хмари хрущів. Тому люди назвали це узвишся Хрущовою Гіркою. Бо ж справа Бога – творити, а справа людей – називати.

Від північного заходу плине на південь ріка Чорна, яка поєднується з Білянкою біля млина. Чорна – глибока й темна. Плине вона лісом, і ліс відбиває у ній своє заросле обличчя. Чорною плине сухе листя, а в її круговертях борються за життя необачні комахи. Чорна терзає коріння дерев, підмиває ліс. Часом на її темній поверхні творяться нуртовища, бо річка вміє бути гнівною і непогамовною. Щороку пізньої весни вилива-

ється вона на ксьондзові луки і там засмагає на сонці. Дає змогу жабам розмножуватися тисячами. Ксьондз змагається з нею ціле літо, і щороку вона ласкаво дозволяє спровадити себе до власного річища наприкінці липня.

Білянка – плитка і жвава. Розливається широким коритом на піску й нічого не приховує. Вона прозора і чистим, піщаним дном відбиває сонце. Нагадує велику блискучу ящірку. Никає між топлями й робить свавільні викрути. Важко передбачити її витівки. Якогось року може зробити острівець зі скупчення вільх, а потім на десятиліття відсунеться далеко від дерев. Білянка плине перелісками, луками й оболонями. Блищить піском і золотом.

Біля млина ріки поєднуються. Спершу плинуть поруч, нерішучі, зникаючі від довгожданої близькості, а потім впадають одна в одну й одна в одній губляться. Ріка, яка випливає з того горни-ла біля млина, вже не є ані Білянкою, ані Чорною, зате є могутньою і без труда обертає млинове колесо, яке меле зерно на хліб.

Правік лежить над обома річками і над тією третьою, яка твориться з їхнього взаємного пожадання. Ріка, витворена поєднанням біля млина Чорної та Білянки, називається Рікою, і плине далі спокійна і повна.

Час Геновефи

Літом чотирнадцятого року приїхали по Міхала верхи двоє царських солдатів у світлих мундирах. Міхал бачив, як вони наближалися зі сторони Ешкотлі. Спекотне повітря доносило їхній сміх. Міхал стояв на порозі дому у своїй вибіленій борошном халамиді й чекав, хоча й знав, чого вони хотітимуть.

— *Вы кто?* — запитали.

— *Меня зовут Михаил Юзefович Небесный,* — відповів Міхал так, як належить відповідати.

— *Ну, есть у нас сюрприз.*

Узяв у них папір і заніс його жінці. Весь день вона плакала й збирала його на війну. Була від плачу такою слабкою, такою важкою, що не могла переступити поріг дому, аби провести чоловіка поглядом до мосту.

Коли опав цвіт з картоплі, а натомість зав'язалися маленькі зелені плоди, Геновефа упевнилася, що вагітна. Вона на пальцях лічила місяці й долічилася до перших сінокосів наприкінці травня. Це повинно було статися саме тоді. Тепер вона бідалася, що не встигла сказати Міхалу. Може, живіт, що ріс із дня на день, був якимось знаком, що Міхал повернеться, що мусить повернутися. Геновефа сама провадила млин, як це робив Міхал. Пильнувала робітників і видавала розписки селянам, які звозили зерно. Прислухалася до шуму во-

ди, яка рухала млинові жорна, і до гуркоту машин. Борошно осідало на її волосі й віях, тож стаючи ввечері перед дзеркалом, вона бачила в ньому стару жінку. Потім стара жінка роздягалася перед дзеркалом і вивчала живіт. Лягала у ліжко і, попри подушки й вовняні шкарпетки, не могла зігрітися. А оскільки в сон, як і у воду, завжди входять стопами, вона довго не могла заснути. Тож мала багато часу на молитву. Починала вона від «Отче наш», потім «Богородице Діво», а наостанок залишала свою улюблену, сонну молитву до ангела-охоронця. Просила його опікуватися Міхалом, бо, може, на війні треба більш як одного ангела-охоронця. Потім та молитва переходила в образи війни: були вони прості та вбогі, бо Геновефа не знала іншого світу, окрім Правіку, ані інших війн, окрім суботніх пиятик на ринку, коли п'яні чоловіки виходили від Шльоми. Шарпали тоді один одного за поли чумарок, валилися на землю, качалися в болоті забрьохані, брудні й жалюгідні. Отож Геновефа уявляла собі війну як рукопашний бій серед грязюки, калюж і сміття, бій, у якому все вирішується одразу, за одним замахом. Тому й дивувалася, що війна триває так довго.

Часом, коли вибиралася на закупки до містечка, прислухалася до розмов людей.

— Цар сильніший од німця, — казали.

Або:

— Війна скінчиться на Різдово.

Проте не скінчилася ані на це Різдво, ані на жодне з чотирьох наступних.

Перед самими святами Геновефа вибралася на закупки до Єшкотлі. Коли переходила через міст, побачила дівчину, що йшла вздовж річки. Дівчина була бідно одягнена й боса. Голі її стопи сміливо провалювались у сніг і залишали глибокі дрібні сліди. Геновефа здригнулася й пристала. Подивилася згори на дівчину і знайшла для неї в торбинці копійку. Дівчина підвела погляд, і їхні очі зустрілися. Монета упала в сніг. Дівчина посміхнулася, але не було в тій посмішці ні подяки, ні симпатії. Показалися великі білі зуби, блиснули зелені очі.

– Це для тебе, – сказала Геновефа.

Дівчина присіла й обережно витягла пальцями зі снігу монету, а потім обернулася й мовчки пішла далі.

Єшкотля виглядала так, наче в неї відняли барви. Усе було чорне, біле та сіре. На ринку стояли купками чоловіки. Говорили про війну. Що міста знищені, а добро їхніх жителів валяється на вулицях. Люди втікають від куль. Брат шукає брата. Невідомо, хто гірший: русак чи німець. Німці трують газом, від якого лускають очі. У переднівок буде голод. Війна – це перше лихо, за нею прийдуть наступні.

Геновефа обійшла купи кінського посліду, який топив сніг перед крамницею Шенберта. На фанері, прибитій до дверей, було написано:

АПТЕКАРСЬКИЙ МАГАЗИН

Шенберт і Ко.

тримає на складі тільки

першосортної якості

Мило пральне

Синьку для білизни

Крохмаль пшоняний і рисовий

Оливу свічки сірники

Порошок від комарів

Їй раптом зробилося недобре від слів «порошок від комарів». Вона подумала про той газ, який уживають німці й від якого лускають очі. Чи таргани чуються так само, якщо їх посипати порошком Шенберта? Вона мусила кілька разів глибоко вдихнути, щоби її не здувало.

– Слухаю вас, – співним голосом проказала молода жінка на останніх місяцях вагітності. Подивилася на живіт Геновефи й усміхнулася.

Геновефа попросила гас, сірники, мило і нову щітку з рисової соломки. Провела пальцем по гострій щетині.

– Робитиму порядки на свята. Буду мити підлоги, прати фіранки, чистити печі.

– У нас теж зараз свята. Посвячення Святині. Пані з Правіку, правда? З млина? Я вас знаю.

– Тепер ми вже обидві знаємося. Коли вам час підходить?

– У лютому.